

Vydařená publikace o českých exilových médiích

Pavel Večeřa

Orság, P. (2016). *Mezi realitou, propagandou a mýty. Československá exilová média v západní Evropě v letech 1968–1989*.

Praha: Nakladatelství Lidových novin.

ISBN: 978-80-7422-427-0

Počet stran: 362

Během dramatického dějinného vývoje v našich zemích ve 20. století byli nuceni mnozí obyvatelé z důvodu politické proskripce nebo nesouhlasu s poměry panujícími ve vlasti opustit svou zemi, aby si našli nový domov. Někteří z nich pak začali vytvářet specifický typ hromadných sdělovacích prostředků, exilová média, s jejichž pomocí hodlali zůstat ve spojení se svými krajany doma i mezi sebou. Jejich prostřednictvím také mohli ovlivňovat veřejnost v hostitelských státech. Pro obě velké emigrační vlny z naší země ve druhé polovině 20. století, pouňorový a posrpnový exil, jsou hojné mediální aktivity příznačné.

Knihy Petra Orsága je malou, a přece významnou splátkou našeho „pomyslného společenství“ jménem český a slovenský národ vůči těm, kteří se v podmínkách namnoze dosti svízelných snažili o dialog za pomoci médií, dialog nezbytný nejenom z věcných důvodů, ale i pro něco, co si trůfám označit jako lidskou a národní důstojnost. Publikace je jistě určena nejenom odborníkům, studentům různých, především humanit-

ních a sociálních věd, pamětníkům a samozřejmě i dobovým aktérům. Ocení ji i ti, kteří nemíní rezignovat na to být součástí kritické veřejnosti promýšlející národní osud v neustávajícím toku ztracené minulosti, přítomnosti i zatím neznámé budoucnosti.

Čtenáři se tímto dílem dostává do rukou hodnotný opus z hlediska obsahového i stylistického, který ve své oblasti představuje nanejvýš kvalifikovaného průvodce. Publikace je sice časově situována do 70. a 80. let 20. století, ve skutečnosti však reflektuje již mediální aktivity pouňorové emigrace, s nimiž se pak posrpnový exil tak či onak stýkal, ale i potýkal. Právě leckdy složité vztahy mezi pouňorovými exulanty a těmi posrpnovými z řad donedávna vysoce postavených komunistů, provázené vzájemnými předsudky, averzí, nedůvěrou, ale také velkorysostí s cílem najít tolik potřebný kompromis, jsou jedním z nosných motivů díla. Srovnání podmínek a předpokladů, očekávání i cílů obou emigračních vln vytváří nutné východisko, jež dovoluje další vyprávění.

Před čtenářem se v sedmi kapitolách odvíjí nejenom pestré předivo kontaktů obou „exilů“, toho prvního ještě živě napojeného na tradici válečné emigrace, ale také různá, někdy i bizarní úskalí vydavatelské činnosti v hostitelských zemích nebo zvláště tolik potřebná snaha dopravit média různého typu spleťtými cestami do rukou jednoho z adresátů, tedy občana v Československu. Autor si všímá i problematických momentů, například zbytečných vnitřních konfliktů, často drobných, malicherných, o to však bolestnějších. Exilová média vycházela v časech studené války, a proto se P. Orság rovněž táže po zájmu západních zemí podporovat československý exil, včetně možných finančních vazeb. Ne

všechny exilové aktivity byly také úspěšnými projekty, ovšem pro dokreslení obrazu minulosti jsou i chyby a omyly nadmíru důležité, což jenom podtrhuje šíři a mnohostrannost posuzovaného titulu.

Zvláště oceňuji autorovu snahu vyrovnat se s některými teoretickými problémy, jež provází oblast exilových médií, byť ne vždy s nabízeným řešením souhlasím. Této problematice je věnována první kapitola knihy, v níž jsou čtenáři vysvětleny některé pojmy, s nimiž se v publikaci pracuje. Za cenný vklad považují autorovu definici alternativní veřejné sféry nebo paralelních komunikačních systémů, méně již označení kvazi-veřejná sféra pro „oficiální veřejný život“ (str. 20–21). Tady by se dalo uvažovat o zpřesnění pojmu, aby bylo zřetelnější, že nejde o faktickou delegitimizaci všeho, co bylo vytvořeno doma, např. v kulturním kontextu, byť třeba navzdory panujícímu režimu.

Celkově se však domnívám, že autor odvedl vysoce nadprůměrný výkon na díle, jež představuje zakladatelský text, od něhož se bude odvíjet další výzkum v této oblasti soudobých dějin, nejenom jeho samotného, ale i všech, kteří přijdou po něm.

Dvakrát měř, jednou řež

Kateřina Škařupová

Sedláková, R. (2014). *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-3568-9 Počet stran: 539

Výzkum médií Renáty Sedlákové vydala Grada v roce 2014 a stovky českých studentů žurnalistiky a příbuzných disciplín zřejmě zajásaly, že nemusí do anglicky psaných textů pro návod na oborový výzkum. Studentům je kniha věnována, a především jim by nejspíš měla sloužit, přestože autorka v úvodu zmiňuje ambicióznější cíle a text zamýšlí jako konstituční metodologické dílo českých mediálních studií. Oproti *Metodám výzkumu médií* (Trampota & Vojtěchovská, 2010) Sedláková knihu jinak strukturuje a pokrývá méně metod při dvojnásobném rozsahu. Pochvilnější je především v tom, že čtenářům poskytuje obsáhlý metodologický úvod a seznamuje je s logikou sociálněvědního výzkumu a s nástrahami různých typů redukci. Autorka patrně, spíše než na vlastní výzkumnou a analytickou zkušenost, navazuje na dlouholeté působení na katedrách mediálních a komunikačních studií, a knihu lze tedy vnímat také jako soupis toho nejdůležitějšího, co je potřeba v rámci jednosemestrálního metodologického kurzu studentům předat. Jednotlivé techniky jsou tu detailně, krok za krokem, popsány, což povede k tomu, že kniha bude pro mnohé metodologickým vodítkem první volby. Čtenáři se poměrně podrobně seznámí s různými typy a účely hypotéz a s principy jejich testování, s pravděpodobnostními a nepravděpodobnostními výběrovými strategiemi,

s pravidly pro tvorbu dotazníku, s výběrovým šetřením (survey) a s obsahovou analýzou. V kontextu kvalitativních metod se text soustředí na hlavní techniky sběru dat – hloubkový a skupinový rozhovor a pozorování, a na prominentní metody analýzy – sémiotickou a strukturální analýzu, metodu zakotvené teorie a analýzu diskurzu. Ačkoliv jde s ohledem na praktičnost zatím zřejmě o nejlepší česky psanou příručku metodologie výzkumu médií, je co vytýkat a není toho pomálu.

Na knihu, která má ambici definovat metodologický rámec mediálních studií v Česku, pojednává o médiích vlastně docela málo a rovněž systematická provázanost s teoretickou základnou mediálních studií chybí. Čtenáři se tak například nedozvědí, co to je médium, předpokládá se nějaké sdílené předporozumění konceptu. Jak se ale ukazuje v kapitole o operacionalizaci a hledání indikátorů, je takový předpoklad lichý – autorka tu uvádí příklad součtového indexu míry konzumace médií a vedle proměnných denní tisk, zájmová periodika, poslech rádia a sledování televize řadí i užívání osobního počítače či notebooku, což je ale konceptuálně špatně, protože ne každé použití počítače zahrnuje připojení k internetu nebo konzumaci mediálních obsahů, pokud jimi autorka nemyslí také například práci v Excelu. V úvodu sice najdeme doznání, že kniha je výrazně inspirována sociologií, prakticky se ale spíše než o přehled metod výzkumu médií jedná o úvod do metodologie sociálních věd s občasnými přesahy a odkazy k mediálním studiím. Příznačně výjimečné jsou v tomto ohledu především kapitoly, které se přímo týkají studia (mediálních) obsahů a které obsahují i historii pojednáváných metod.

Úvodní kapitoly jsou pojaty spíše ja-

ko vysokoškolská skripta, kde na původní zdroj není potřeba odkazovat, neboť vyučující nese informace, strukturuje je do logických celků a definuje tak, co je a co není pro předmět podstatné. Text přináší především definice metodologických termínů a pracuje s abstraktním jazykem. Na takovém postupu, byť jde o poměrně nezáživné čtení, by v principu nebylo nic špatné, kdyby ovšem text neobsahoval chyby nebo neustálená spojení a termíny, jejichž zdroj ani zamýšlený význam není možné ověřit. Rezignace na přesnost a jednoznačnost je největší potíží knihy, která může ovlivnit celou generaci studentů a praktiků oboru: pochybení, nepřesnosti, nedořečených myšlenek a nevysvětlených zjednodušení je plná. A tak se tu objevuje neodpovídající definice *senzitivity* a *specifičnosti* (aniž by bylo možné ověřit, že autorka má na mysli *senzitivitu* a *specifitu* ve smyslu spolehlivosti binárního testu); jako *cenzus* označuje pouze sčítání obyvatel (ačkoliv se termín užívá jako synonymum vyčerpávajícího šetření); *případová studie* se podle autorky zaměřuje pouze na jeden *zkoumaný jev*, nikoliv *případ*; o *opoře výběru* se tu hovoří jako o *základním souboru*; *kvótní výběr* podle knihy patří mezi *reprezentativní metody* (i když reprezentativitu supluje srovnatelným rozložením známých vlastností populace), *survey* autorka považuje za nevhodný nástroj pro zkoumání osobních témat (přestože existují spousty textů, které se zabývají způsobem kladení citlivých otázek, a ačkoli běžně pracujeme s výběrovými šetřeními mapujícími sexuální chování či zkušenosti s návykovými látkami), místo o *agregovaných datech* se v knize hovoří o *datech kondenzovaných* a podobně. Některá nedorozumění autorka vysvětlí později v textu, případně uvede kompletní informaci, ale textu citelně chybí odstup a poctivá a po-

učená redakční práce (a pečlivá jazyková korektura), která by pomohla obdobně nešvary odstranit.

Bolestně nevyužitou příležitostí je někdy až cimrmanovská (viz např. obrázek vztahu mezi výzkumným tématem a výzkumným problémem) práce s příklady a ilustracemi, která rovněž upozorňuje na neochotu prozkoumat a čtenářům přiblížit pestrý svět skutečného výzkumu médií. V textu se téměř nevykytují příklady aktuálních výzkumů a reálně řešených problémů – až na pár výjimek v podobě pionýrských studií, které byly pro vybrané metody nebo jejich použití ve výzkumu médií definiční (např. práce Paula Lazarsfelda nebo Ien Angové). Naprostá většina příkladů je hypotetických, někdy podobně abstraktních jako text, který mají ilustrovat, někdy obsahují chyby (příkladem může být výše uvedená míchání různých dimenzí konceptu médií). Přestože tedy autorka v úvodních kapitolách píše, že statě publikované v oborových periodikách považuje za nevhodnější inspiraci pro přípravu výzkumného projektu, v knize samotné se toho vůbec nedeří. To je škoda především s ohledem na studenty oboru, kterým by kontakt s živou vědou pomohl pochopit logiku vědeckého postupu, argumentace i metodologických voleb a zároveň naznačil způsoby provázování oborové teorie a praxe.

Absence odkazů na aktuální studie pak vede k tomu, že je kniha na mnoha úrovních anachronická. Zavádí tak do češtiny zastaralé překlady anglických termínů – např. „library research“ je tu přeložený jako „výzkum v knihovně“, což může být úsměvný odkaz k *Jak napsat diplomovou práci* Umberta Eca (česky vydala Votobia v roce 1997), ale nereflektuje míru, s jakou dnes využíváme elektronické zdroje a online databáze recenzova-

ných časopisů. Čtenáři se tak ani nedozvědí o existenci databáze Anopress, kterou lze využít jako zdroj dat pro analýzy. Výzkumná metodologie není neměnná a internet ovlivňuje všechny fáze výzkumu – kniha ale věnuje více prostoru telefonickému dotazování než tomu internetovému a bohatost a rizika online dotazníku prakticky redukuje na honorované panely agentur pro výzkum trhu. Přitom metodologická literatura věnující se výzkumu internetu a na internetu je nesmírně bohatá. A sociální sítě a jiné uživateli produkované online obsahy a jejich využití ve výzkumu médií zůstaly stranou úplně.

Výzkum médií je v mnoha ohledech kniha trochu odytá, která obor nepřiměřeně zužuje předem omezenou perspektivou a zároveň jej do značné míry konzervuje v čase. Jako kniha, kterou by zvědaví laikové mohli přečíst od začátku do konce, není příliš zábavná, pro studenty má vzhledem k nedostatkům smysl především v jednotlivostech a s pobídkou ke kritickému čtení.

Literatura

- Eco, U. (1997). *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia.
- Trampota, T., & Vojtěchovská, M. (2010). *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.